

Д'яченко А. В.

(ГУМВС України в Донецькій області)

УДК 342.951 : 351.82

ЩОДО НОРМАТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПИТАНЬ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВЧИНЕННЯ ВАЛЮТНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Висвітлено актуальні питання запобігання правопорушенням у сфері обігу валютних цінностей в Україні, проблематику підстав і форм відповідальності за подібні правопорушення в умовах сучасного правового регулювання валютних правовідносин суб'єктів господарювання. Також проаналізовано чинне законодавство України, що регулює режим здійснення валютних операцій.

Ключові слова: валютний контроль, валютні операції, валютні правопорушення, відповідальність.

Постановка проблеми. Досвід історичного розвитку провідних держав світу свідчить, що їх ізольоване існування від інших країн, відсутність вільних ринкових правовідносин із суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності є не лише економічно не вигідним, а й таким, що створює перешкоди у розвитку не лише окремих суб'єктів господарювання, а й держави як політико-правового утворення.

З метою недопущення таких негативних наслідків Україна після набуття статусу суверенної держави обрала ринковий напрям розвитку своєї економіки, констатує це в Декларації про державний суверенітет України [1].

Однак слід зауважити, що будь-які наміри, що не мають нормативного підкріплення, не мають подальшого позитивного розвитку та не створюють фактичних передумов для розвитку суспільства та його окремих інституцій.

Як зазначають Д.О. Гетманцев та Н.Г. Шукліна, валютні відносини займають визначальне місце серед фінансових відносин, що існують у будь-якій державі. Тим більше зростає значення валютних відносин у державах з економікою, що розвивається. Адже вплив іноземної валюти може різко негативно вплинути на економічні процеси в державі із слабкою валютою. Саме для мінімізації негативного впливу іноземних валют (читати – економік) на економічну безпеку держави застосовується режим валютного регулювання [2, с. 300].

Слід погодитися, що успішний розвиток внутрішнього валютного ринку здійснюється, як правило, за активної регулюючої участі держави і ефективного контролю за валютними операціями з боку уповноважених органів. На практиці це реалізується через закони, що регламентують найбільш важливі сфери діяльності держави та наділяють її органи відповідними контрольними функціями, відповідно до яких можуть вживатися заходи обмежувального характеру для захисту економіки від кримінальних елементів, а також негативного впливу з боку іноземних держав [3, с. 229].

З огляду на наведене, 19.02.1993 Кабінетом Міністрів України було ух-

валено Декрет „Про систему валютного регулювання і валютного контролю” [4], що започаткував правила здійснення валютних операцій, визначив загальні принципи валютного регулювання, повноваження державних органів і функції банків та інших фінансових установ України в регулюванні валютних операцій, права й обов'язки суб'єктів валютних відносин, порядок здійснення валютного контролю, а також відповідальність за порушення валютного законодавства.

У подальшому норми, передбачені цим Декретом, отримали свій розвиток в інших актах законодавства України, що більш детально врегулювали питання підстав, форм та суб'єктів валютних правопорушень як такі, детальне врегулювання яких створить передумови для економічної безпеки як окремих громадян, так і суспільства й держави в цілому.

Неоднозначність та наукова невизначеність у питанні, що є предметом нашого вивчення, підтверджується навіть відсутністю єдиного підходу до визначення поняття „валютне правопорушення”. Так, Л.М. Кравченко наголошує на необхідності визначення валютного правопорушення як одного із видів адміністративного правопорушення (проступку), оскільки санкції, що застосовуються до суб'єктів валютного правопорушення, мають адміністративно-правову природу. Таким чином, валютне правопорушення (на її думку) – це протиправне, винне діяння (дія чи бездіяльність), яке вчинене учасником валютних правовідносин навмисно або з необережності і за яке валютним законодавством України встановлено адміністративну відповідальність [5, с. 17]. У свою чергу, Е.С. Дмитренко визначає валютне правопорушення як протиправне, винне діяння суб'єкта фінансового права, що призвело до порушення порядку здійснення валютних операцій, встановленого Декретом Кабінету Міністрів України „Про систему валютного регулювання”, і за яке передбачено адміністративну, кримінальну, дисциплінарну, цивільну та фінансово-правову відповідальність [6, с. 345].

Проте, на нашу думку, слід погодитися із думкою А.А. Гогіна, який розуміє валютні правопорушення як різновид фінансових, що визначаються не нормативно-правовим актом, де законодавець сформував склади протиправних діянь, а предметом правового регулювання [7, с. 14].

З огляду на наведене, вивчення теоретичних та практичних аспектів питання запобігання вчиненню валютних правопорушень в Україні, а також аналіз чинного законодавства України з цього питання задля його подальшого вдосконалення є виключно актуальним, таким, що має вирішальний вплив для поступового та цілеспрямованого розвитку держави, що має намір створити передумови для існування вільних ринкових відносин та недопущення порушень прав та законних інтересів резидентів та нерезидентів-учасників зовнішньоекономічних відносин.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Питанням вивчення правової природи валютних правопорушень, підстав притягнення до відповідальності за їх вчинення та нормативного регулювання цих правовідносин було приділено увагу такими вченими: Ю.П. Битяк,

А.В. Гарбінська-Руденко, Д.О. Гетманцев, А.А. Гогіна, Е.С. Дмитренко, А.М. Жуков, А.Ю. Іоффе, Л.М. Кравченко, В.Л. Кротюк, М.П. Кучерявенко, В.В. Пасічник, А.О. Селіванов, Н.Г. Шукліна та ін.

Виклад основного матеріалу. Стаття 92 Конституції України [8] передбачає, що виключно законами України визначаються засади цивільно-правової відповідальності; діяння, які є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушення, та відповідальність за них.

З наведеного можна зробити два висновки:

1) існування інших видів відповідальності, що не передбачені Основним Законом – Конституцією, неможливе;

2) відповідальність за дисциплінарні вчинки, адміністративні правопорушення, діяння, що є злочинами, та засади цивільно-правової відповідальності не можуть бути визначені будь-якими, крім законів, актами [9].

Ураховуючи викладене, виникає декілька обґрунтованих запитань щодо змісту нормативно-правових актів, що передбачають підстави, форми та розміри відповідальності за валютні правопорушення.

По-перше, чи може Декрет Кабінету Міністрів України „Про систему валютного регулювання і валютного контролю” розцінюватися як нормативний акт, приписи якого (у частині встановлення відповідальності за валютні правопорушення) є конституційними (відповідають нормам Конституції України)? Дійсно, указаний Декрет містить у собі норми (зокрема, ст. 16), що встановлюють відповідальність за порушення валютного законодавства. Проте чи має такий Декрет силу закону України? Відповідь на вказане запитання досить однозначна та передбачена законами України „Про доповнення Конституції (Основного Закону) України статтею 97-1 та внесення змін і доповнень до статей 106, 114-5 і 120 Конституції України” [10] та „Про тимчасове делегування Кабінету Міністрів України повноважень видавати декрети в сфері законодавчого регулювання” [11], на підставі яких Кабінет Міністрів України тимчасово отримав право видавати декрети у сфері законодавчого регулювання з окремих питань. Опосередковано вказану позицію підтверджено й рішенням Європейського суду з прав людини від 14.10.2010 (Справа «Щокін проти України»), за змістом якого суд посилається на декрет Кабінету Міністрів як на акт, що має силу Закону України.

По-друге, чи можуть міститися норми щодо підстав, форм та розмірів відповідальності за валютні правопорушення в різних за сферою дії та юридичною силою нормативно-правових актах? Актуальність цього питання перш за все пов’язана із тим, що більшість таких норм міститься в постановках Правління Національного Банку, таких як „Про затвердження Положення про валютний контроль” № 49 від 08.02.2000 [12] та ін. Звісно, відповідальність у сфері валютних правовідносин передбачена й в інших документах (Закон України „Про зовнішньоекономічну діяльність” (ст. 37) [13], Кодекс про адміністративні правопорушення України (ст. 162) [14] тощо), проте така розкиданість норм по різних галузях законодавства та нормативних актах тягне за собою відсутність єдиного понятійного апарату, що також породжує

складності у правозастосовчій діяльності.

По-третє, чи є доцільним фактична відсутність кримінальної відповідальності за валютні правопорушення? Так, 15.11.2011 було внесено зміни, зокрема, до Кримінального кодексу України [15], а саме: декриміналізовано діяння, що були передбачені статтею 207 („Ухилення від повернення виручки в іноземній валюті”) та 208 („Незаконне відкриття або використання за межами України валютних рахунків”) цього Кодексу. Натомість Кодекс про адміністративні правопорушення України було доповнено, зокрема, статтями 162-1 („Ухилення від повернення виручки в іноземній валюті”) та 162-2 („Незаконне відкриття або використання за межами України валютних рахунків”).

На нашу думку, такі дії законодавця хоч і пов'язані із гуманізацією відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності та начебто сприяють наповненню державного бюджету, проте не створюють реальних можливостей впливу на тих суб'єктів господарювання, що вчинили відповідні правопорушення та для яких сплата штрафу не має наслідком значне погіршення їх фінансового стану, а отже не має функції індивідуальної превенції.

До відома: за ухилення від повернення в Україну у передбачені законом строки виручки в іноземній валюті від реалізації на експорт товарів (робіт, послуг) або інших матеріальних цінностей, отриманих від цієї виручки, Кримінальним кодексом України була передбачено відповідальність у вигляді позбавлення волі на строк від двох до п'яти років (найсуворіша санкція). При цьому стаття 162-1 Кодексу про адміністративні правопорушення України встановлює максимальну відповідальність за тотожні діяння у вигляді накладення штрафу від трьох тисяч до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

З огляду на наведене, слід погодитися із думкою А.В. Гарбінської-Руденко, що вдосконалення правового регулювання валютного контролю в Україні вплине на ефективність подолання кризових явищ в українській економіці, реалізацію тактичних і стратегічних інтересів країни, а також забезпечення прав і свобод громадян [16, с. 3]. При цьому важливим є не розробка новітніх теоретичних концепцій у цій галузі, а планомірне, систематичне та цілеспрямоване удосконалення нормативної бази щодо здійснення валютних операцій, порядку здійснення валютного контролю та відповідальності за порушення валютного законодавства.

Викладене дає нам підстави зробити такі **висновки**:

1. Валютний контроль є одним із найдієвіших засобів забезпечення економічної безпеки держави.

2. Функція валютного регулювання перш за все пов'язана із необхідністю створення єдиних „правил гри” на ринку переміщення валютних цінностей, у т.ч. шляхом встановлення підстав та видів відповідальності за валютні правопорушення.

3. Аналіз окремих норм права з питань встановлення підстав та видів відповідальності за валютні правопорушення дозволяє дійти висновків, що їх розкиданість по різних галузях законодавства та нормативних актах тягне за

собою відсутність єдиного понятійного апарату, що також породжує складності у правозастосовчій діяльності.

4. Доцільність та обґрунтованість фактичного скасування кримінальної відповідальності за валютні правопорушення викликає деякі сумніви, оскільки на цей час не існує інших дієвих (таких, що стосуються не лише разових фінансових санкцій, а мають фактор „дії на майбутнє” та загальної превенції у цілому) механізмів як покарання, так і попередження таких правопорушень.

Бібліографічні посилання

1. Декларація про державний суверенітет України // ВВР України. – 1990. – № 31. – Ст. 429.
2. *Гетманцев Д.О.* Банківське право України / Д.О. Гетманцев, Н.Г. Шукліна. – К., 2007.
3. Банківське право України : навч. посібник / кол. авт.: Жуков А. М., Іоффе А. Ю., Кротюк В. Л. та ін. / за заг. ред. А. О. Селіванова – К., 2000.
4. Про систему валютного регулювання і валютного контролю : Декрет Кабінету Міністрів України від 19.02.1993 № 15-93 // ВВР України. – 1993. – № 17. – Ст. 184.
5. *Кравченко Л.М.* Правові засади валютного регулювання і контролю в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. – Ірпінь, 2003.
6. *Дмитренко Е.С.* Юридична відповідальність суб'єктів фінансового права у механізмі правового забезпечення фінансової безпеки України : монографія / Е.С. Дмитренко. – К., 2009.
7. *Гогин А.А.* Характеристика правонарушений в области валютного законодательства Российской Федерации // Финансовое право. – 2005. – № 3. – С. 13-19.
8. Конституція України // ВВР України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
9. *Гусак М.* Види відповідальності юридичних осіб. Адміністративна відповідальність / М. Гусак, В. Боровик // Вісник вищого арбітражного суду України. – 1999. – № 4. – С.162.
10. Про доповнення Конституції (Основного Закону) України статтею 97-1 та внесення змін і доповнень до статей 106, 114-5 і 120 Конституції України : Закон України від 19.12.1992 № 2885-ХІІ // ВВР України. – 1993. – № 9.
11. Про тимчасове делегування Кабінету Міністрів України повноважень видавати декрети в сфері законодавчого регулювання : Закон України від 18.11.1992 № 2796-ХІІ // ВВР України. – 1993. – № 2. – Ст. 6.
12. Про затвердження Положення про валютний контроль : Постанова Правління Національного Банку України від 08.02.2000 № 49 // Офіційний вісник України. – 2000. – № 14. – Ст. 573.
13. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16.04.1991 № 959-ХІІ // ВВР України. – 1991. – № 29. – Ст. 377.
14. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 № 8073-Х // ВВР УРСР. – 1984. – Додаток до № 51. – Ст. 1122.
15. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-ІІІ // ВВР України. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.
16. *Гарбінська-Руденко А. В.* Правові засади здійснення валютного контролю в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 - адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / А. В. Гарбінська-Руденко. – Ірпінь, 2011.

Дьяченко А.В. О нормативном регулировании вопросов ответственности за совершение валютных правонарушений. Освещены актуальные вопросы предотвращения правонарушений в сфере оборота валютных ценностей в Украине, проблематики оснований и форм ответственности за подобные правонарушения в условиях современного правового регулирования валютных правоотношений субъектов хозяйствования. Также про-

аналізовано дійсуюче законодавство України, регулююче режим осуществлення валютних операцій.

Ключевые слова: валютний контроль, валютные операции, валютные правонарушения, ответственность.

Dyachenko A. V. Regulatory side of responsibility for committing offenses currency.

The article deals with the prevention of offenses in the sphere of circulation of currency values in Ukraine, issues and forms the bases of liability for such offenses in the modern legal regulation of currency relations entities. The article also examines the current legislation of Ukraine regulating the mode of currency transactions.

Based on the experience of the leading countries of the world the author has justified that the currency legal relation take leading place among the financial relations of any developing state. Influence of foreign currency may adversely displayed on successful development of foreign exchange market of the country. To minimize this risk, the government carried out a currency control regime as one of the most effective means of ensuring economic security of the state.

On the basis of the provisions of the Constitution of Ukraine and the Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On the system of currency regulation and currency control" the author has established that the function of currency regulation, linked to the need to create common "rules of the game" in the market movements of currency values, including by establishing bases and types of responsibility for foreign exchange violations.

Based on the analysis of certain rules of law relating to the issue of establishing the bases and types of responsibility for foreign exchange violations, it is determined that the dispersion of the various branches of the legislation and regulations entails a lack of a common conceptual framework, which also creates difficulty in enforcement.

It has been substantiated that the appropriateness of actual decriminalizing currency offenses raises some doubts, because currently there is no other effective mechanisms as punishment and preduprezhdeniz such offenses.

Keywords: exchange controls, foreign exchange transactions, currency offenses responsibility.

Надійшла до редакції 25.06.2014

Калугін Є. П.

ад'юнкТ

(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 342.95 : 351.811.12

**БЕЗПЕКА ДОРОЖНЬОГО РУХУ: ОХОРОНА ЧИ ЗАХИСТ.
ДО СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ**

Розглянуто питання становлення наукових поглядів щодо співвідношення понять «охорона» та «захист» безпеки дорожнього руху в Україні. Визначено напрями наукового пошуку сучасного розуміння забезпечення безпеки дорожнього руху.

Ключові слова: безпека дорожнього руху, охорона, захист.

Постановка проблеми. Прискорення комунікаційних процесів у сучасному світі, що зумовлено якісно новим рівнем технократизації сучасної цивілізації, поряд з низкою безперечних здобутків та зручностей, тягнуть за со-